

INTEGROVANÝ SPOLEČENSKOVĚDNÍ VÝZKUM SOUČASNÉ VESNICE

Revoluční proměny jihomoravského venkova. Brno, Blok 1981.

Moravské muzeum v Brně si vytyčilo náročný úkol vybudovat komplexní expozici revolučních proměn venkovského života v podmínkách Jihomoravského kraje. Jejím vzniku předchází dlouholetý integrovaný výzkum, na němž spolupracují pod koordinací Moravského muzea ústavy ČSAV, vysoké školy a oblastní i okresní muzea.

První výsledky integrovaného výzkumu zhodnotila konference, konaná v Brně ve dnech 27.—28. února 1979, na které bylo předneseno 40 referátů, uveřejněných v tomto sborníku, který připravil k vydání PhDr. Václav F r o l e c, CSc.

Mezi autory jsou historikové, sociologové, právníci, etnografové a filologové. Lze jen litovat, že se na výzkumu nepodílejí též pracovníci se zemědělským vzděláním, kteří by mohli přispět k poznání vývoje zemědělské výroby.

Náš zájem se soustřeďuje na příspěvky sociologické a historické.

Mezi historickými pracemi dominuje studie L. S l e z á k a *Základní etapy vývoje československého zemědělství v poválečném období*. Autor stanovil periodizaci dosavadního vývoje československého zemědělství posledních desetiletí, v němž rozznává tři základní etapy, charakterizované různým stupněm vývoje výrobních sil a výrobních vztahů. V I. etapě do února 1948 byl rozhodující kapitalistický charakter soukromovlastnických vztahů v zemědělství. Druhou etapu vymezuje od února 1948 do konce šedesátých let. V ní došlo k postupnému vítězství socialistických výrobních vztahů na bázi socialistické zemědělské velkovýroby. Podstatou třetí etapy, která probíhá od počátku sedmdesátých let do současnosti, je zprůměrnění zemědělství a další prohlubování jeho socialistického charakteru.

Ostatní historické příspěvky se vztahují především ke dvěma prvním etapám. Pro období do roku 1938 se zaměřují na *problematiku II. pozemkové reformy v souvislosti s činností ZNV v Brně při uskutečňování konfigurace půdy na Moravě* (P. M a t e s), *na charakter a organizační strukturu moravského zemědělského družstevnictví* (S. B r o d e s s e r) a *na otázky zemědělské politiky* (M. Š p i č á k). K tomuto období se váže i *historická monografie obce Ostrožská Lhota* (J. H a p á k).

Problematice průběhu kolektivizace na Olomoucku v letech 1949—1954 je věnována studie A. B u r g e t a, v níž se zabývá zejména zakládáním nových JZD, rozšířením členské základny JZD a její strukturou, přechody na II. a III. typ JZD a přínosem STS pro rozvoj socialistické zemědělské velkovýroby.

Týmž obdobím se zabývá i článek věnovaný *významu STS pro stabilizaci JZD v první fázi socializace na Žďársku* (M. K r e p s).

Metodicky zajímavý je *historický výzkum 14 obcí na jihozápadním Znojemsku* (Z. V a r d a n), jejichž zemědělské podniky se postupně slučovaly a v konečné fázi od roku 1976 sloučily v JZD Stráž nad Dyjí. Zkoumaná oblast se vyznačuje izolovaností a větší vzdáleností obcí od průmyslových center. Všechny obce náležejí k nejmenším velikostním skupinám do 600 obyvatel. Historická monografie těchto obcí zkoumá poměrně rozsáhlý časový úsek od konce 19. století do současnosti, zabývá se historickými kořeny a faktory, které ovlivnily průběh socializace vesnice. Kromě hospodářského a sociálního vývoje se v minulosti výrazně projevila též národnostní otázka. Část zkoumaných obcí byla v minulosti národnostně smíšená a převážně zgermanizovaná. Tyto obce byly od roku 1938 včleněny do třetí říše a po II. světové válce měly charakteristické rysy pohraničních obcí. Na rozdíl od dosavadních publikovaných historických monografií obcí a JZD zahrnuje uvedený historický výzkum Moravského muzea poměrně rozsáhlý územní komplex a může poskytnout daleko více srovnatelných údajů, které též umožňují ve větší míře zobecnění.

Dovedení práce do současnosti umožní využití jejích výsledků i sociology a zemědělskými ekonomy.

Brněnský sborník současně dokumentuje stavy zpracování jednotlivých etap nejnovějších dějin zemědělství. Zatímco o problematice I. vývojové etapy již existují i některé syntetické práce, např. k otázkám pozemkové reformy a zemědělského

družstevnictví, je pro další etapu zpracována řada monografií krajů, okresů a obcí z různých regionů, které však dosud netvoří ucelený podklad pro syntézu. To se týká i období od počátku kolektivizace do slučování JZD (do roku 1960). Pro období po roce 1960 jsou historické práce zatím výjimkou.

Předností integrovaného výzkumu je právě interdisciplinární propojenost a návaznost sociologie, etnografie a historie.

Jižní Morava, kde je folklór stále živý, skýtá etnografům široké pole pro spolupráci se sociology. Do této sféry náleží tři studie, pojednávající o *bydlení na současné vesnici*: srovnávací studie V. Šeplákové, která zkoumala způsoby současného bydlení ve vnitrozemské obci Prušánky a v osídlenecké obci Horní Věstonice, Z. Marková se opět zabývala srovnáním současného venkovského bydlení ve dvou různorodých venkovských obcích — Hlinné na Žďársku (typ obce v blízkosti průmyslových center) a Blatiny na Novoměstsku (obec v horské oblasti s rozptýleným osídlením a s projevy tradiční architektury), kritická studie J. Součka s historickými reminiscencemi hodnotí současnou přestavbu vesnic na Strážnicku, při níž se účelnost a estetický zřetel uplatňují pouze v menšině.

S problematikou bydlení souvisejí otázky *změn funkčnosti tradiční zemědělské usedlosti* (V. Frolec), na ně navazují opět *studie o osobním záhumenkovém hospodářství* (L. Jakubíčková, L. Tarcalová), velmi zajímavá je i historicko-etnografická studie M. Války *Proměny a zánik tradičního rolnictví v obci Rymime* (okr. Kroměříž), která zachycuje změny v rolnickém hospodaření od rozdělení obecních pastvin roku 1871 až po společné záhumenky.

I v partii věnované současnosti by se v dalším výzkumu uplatnila studie o rozvoji socialistické zemědělské velkovýroby, o procesu koncentrace zemědělských podniků i o různých formách kooperace a o společenských důsledcích obou těchto jevů.

Přínos pro poznání problematiky současné venkovské rodiny znamená studie I. Možného *Venkovská rodina v procesu změny*, v níž si autor všímá změn ve struktuře vesnické rodiny v souvislosti se sociální mobilitou a vzájemných vztahů uvnitř rodiny.

Z řady dalších článků týkajících se široké škály otázek životního způsobu bych se zmínila alespoň o srovnávací studii L. Nového *o životní dráze představitelů nejmladší generace kovodělníků a mechanizátorů*, zkoumané na vzorku vyučenců po osmnáctém roce.

Sborník seznamuje naši i světovou veřejnost (u každého příspěvku je ruské a německé resumé) s dosavadními výsledky studia společenských proměn vesnice v Jihomoravském kraji v období od roku 1945 do současnosti a je průkopnickým činem a příkladem pro ostatní kraje.

Ing. dr. Jaroslava Honcová, CSc.